

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ШТРАФІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

АРТЬОМОВ Костянтин Юрійович - аспірант 1 курсу кафедри адміністративного і кримінального права, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

УДК 343

DOI 10.32782/EP.2022.1.17

У статті розглянуто особливості застосування кримінального покарання у вигляді штрафу на прикладі наступних зарубіжних країн: Італії, Великобританії, Франції, Іспанії, Швейцарії та Швеції. Проведено аналіз та порівняння призначення та обчислення штрафу при застосуванні його як виду кримінального покарання у цих зарубіжних країнах та в Україні. У результаті проведеного порівняння сформувано тезу, що в Україні процедура призначення кримінального покарання у вигляді штрафу має менш індивідуалізований характер, оскільки при призначенні цього виду покарання застосовується відношення: «вчинок (протиправне, винне, кримінально-карне діяння) – розмір штрафу», тобто на практиці відбувається обрання розміру штрафу, виходячи із особливостей вчиненого правопорушником діяння та встановлених санкціями статей кримінального законодавства меж, сум стягнення, із прив'язкою до розміру неоподаткованого розміру доходів громадян. Таке положення, на нашу думку, певним чином обмежує застосування принципу індивідуалізації при призначенні кримінального покарання у вигляді штрафу до конкретної особи-правопорушника, яка вчинила цей злочин, а також не в повній мірі реалізує і здійснює головну мету кримінального покарання – виправлення конкретного правопорушника, що вчинив протиправне діяння, та запобігання вчиненню аналогічних проступків у подальшому, оскільки розміри штрафів, передбачені

чинним кримінальним законодавством, при застосуванні до осіб-правопорушників мають неоднаковий характер застосування: для одних осіб розмір штрафу буде таким, що значно вплине на його матеріальні статки чи взагалі правопорушник позбавляється можливості сплатити такий штраф, або навпаки, розмір штрафу виявиться замалим для правопорушника і застосування такого виду покарання буде безрезультатною і покарання та перевиховання цього злочинця по факту не відбудеться. Усі ці обставини більшою мірою криються у прив'язці розмірів штрафів до уніфікованої одиниці – неоподаткованого доходу громадян. Натомість у зарубіжних країнах принципи застосування кримінального покарання у вигляді штрафу які проаналізовані у цій статті, вбачаються у різкій відмінності від вітчизняної практики – відсутність жорсткої прив'язки до фіксованих сум штрафів. Обрання розмірів відбувається виходячи з доходів конкретної особи – правопорушника, або із застосуванням змішаного типу: певної фіксованої законодавством суми плюс відповідний відсоток доходів самого правопорушника. Таким чином, у цій статті зроблено висновок про необхідність запровадження та нормативного закріплення більш розгалуженої системи штрафів у кримінальному праві.

Ключові слова: штрафи у кримінальному покаранні, індивідуалізація кримінального покарання, неоподаткований мінімум доходів громадян.

Постановка проблеми

На сьогодні в рамках реформування кримінального кодексу України дуже актуальним стає узагальнення як зарубіжного, так і вітчизняних досягнень судової практики, для того аби вдосконалити існуючі механізми, виробити нові більш детальні та ефективніші підходи до врегулювання та заповнення прогалів у законодавстві.

Головною метою кримінального покарання є виправлення особи-правопорушника та запобігання вчиненню подібних правопорушень у майбутньому.

Не вирішені раніше проблеми

Невелика кількість наукових праць, у яких достатньою мірою висвітлено процес застосування індивідуалізації покарання через призначення кримінального покарання у виді штрафу до конкретного правопорушника, а не процес індивідуалізації покарання через кваліфікацію злочинного діяння відповідно до норм законодавства.

Актуальність теми статті підтверджується обставиною, що у зв'язку із обранням України шляху євроінтеграції, постає необхідність у вдосконаленні та приведенні норм вітчизняного законодавства до загальноприйнятих європейських канонів та норм, з урахуванням нових досліджень у сфері призначення покарань у вигляді штрафів та практичного досвіду зарубіжних країн.

Постановка завдання

Мета. У цій статті ми спробуємо дослідити та порівняти практику призначення кримінального покарання у вигляді штрафу нашої та зарубіжних країн. Також провести аналіз судової практики вітчизняних судів на предмет реалізації принципу індивідуалізації кримінального покарання. Виробити методичні підходи до вдосконалення кримінального законодавства стосовно визначення та обрахування розмірів штрафів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У працях таких науковців: В.В.Голіни, В.К. Грищука, В.В. Скибицького, І.В. Смоль, Б.М. Телефанка, О.Г. Фролової,

В.Л. Чубарева, І.С. Яковець, С.С. Козаченка, В.П. Козиревої, О.М. Попрас В.О.Костенка, В.А. - підіймалось питання законодавчого встановлення одиниці розміру штрафу, обґрунтовувалась доцільність та недоцільність застосування такої одиниці виміру, досліджувалось місце штрафу у системі кримінальних покарань.

Виклад основного матеріалу

Перш за все хотілось би наголосити на тому, що, проаналізувавши процеси призначення штрафів у різних країнах, стало можливим виділення декількох методик:

1. Країни, у яких розміри штрафів прямо передбачені в кримінальному законодавстві

2. Країни, у яких розмір штрафу залежить від розміру доходів конкретного правопорушника.

Почнемо з першого підходу. Приміром, кримінальне законодавство Італії передбачає два види штрафів: малий та великий штрафи. Відповідно до ст. 133 Кримінального Кодексу Італії передбачена фіксована сума штрафу, які суддя має право як збільшувати у три рази (великі штрафи), так і зменшувати в 3 рази (малі штрафи), залежно від таких факторів: тяжкості правопорушення, шкоди, яка була завдана цим правопорушенням, інтенсивність, характер правопорушення, характер особистості правопорушника, його способу життя тощо. Зазвичай вирок містить виплату суми штрафу рівними частинами від 3 до 30% відсотків за умови, що розмір кожного платежу не може бути меншим за 15 євро, залежно від майнового стану самого правопорушника. Також сьогодні передбачена можливість правопорушника здійснити одноразову виплату всієї суми штрафу.

Цікавим є приклад Великобританії: спочатку закон про кримінальне право від 1977 року передбачав розмір штрафу залежно від виду злочину. Потім ввівши статтю 32 – максимальний розмір штрафу було скасовано і встановлено, що « до особи, яка засуджена обвинувачувальним актом суду (вироком) може бути застосований штраф будь-якого розміру, тобто лише з огляду на

спричинені діяння чи почуття достатності покарання.

Далі вже у 1982 році Законом про кримінальне правосуддя було встановлено шкалу фіксованих розмірів штрафів, яка нараховувала 5 рівнів розмірів штрафів – від 200 до 5000 фунтів стерлінгів.

До таких країн із фіксованим розміром штрафів відноситься і наша країна: розмір штрафу залежить від виду правопорушення та розміру одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Зокрема, частина 2 стаття 53 Кримінального Кодексу України передбачає: «Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу.

Також Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 року (в редакції від 06.11.2009 року) «Про практику призначення судами кримінального покарання» встановлює наступне положення: «Судам необхідно мати на увазі, що штраф як основне й додаткове покарання призначається у випадках і в межах, установлених санкцією статті».

Тож тут ми бачимо жорстку прив'язку – вчинене діяння – розмір штрафу.

На наш погляд, більш доцільним буде обрахування розміру штрафу не в залежності від розміру неоподаткованого мінімуму, а в залежності від розміру доходів самого правопорушника у відсотковому співвідношенні. Це, у свою чергу, зробить покарання у вигляді штрафу більш індивідуалізованим, орієнтованим на конкретно правопорушника. Приміром, мінімальний розмір штрафу за кримінальне правопорушення є 510 грн. Для особи, яка на місяць заробляє мінімальну заробітню плату у розмірі 6000 гривень, то штраф у 510 грн є відчутним. Але чи буде він таким же, якщо особа заробляє 100 000 грн на місяць? Звісно, ні. А от якби було встановлено відсоткову залежність, то, якщо мінімальна за-

робітна плата, доведеться правопорушнику сплатити штраф у розмірі приблизно 8,5 %, а от 8,5 % від 100 000 це вже 8500 гривень, більш відчутна для особи із заробітком вище середнього сума, ніж 510 грн. Саме тут і вбачається принцип справедливості і рівності застосування законодавства.

Перейдемо до країн другого типу, у яких концепцію залежності розміру штрафу від розміру доходів було майже реалізовано.

У Франції при призначенні покарання у вигляді штрафу до фізичних осіб застосовується модель так званих «штрафних днів» - коли розмір штрафу визначається розміром заробітної плати правопорушника за визначену кількість днів. Розмір встановлює суд, виходячи з доходів та витрат підсудного та тяжкості правопорушення.

Іспанія. Відповідно до ст. 50 Кримінального Кодексу Іспанії розмір штрафів обраховується також залежно від розміру ставки. Мінімальний розмір штрафу – заробіток за 5 днів, максимальний – розмір заробітку за 2 роки. У вирокі сума зазначається з урахуванням щоденної квоти відрахування. Також беруться до уваги форма, час, наявність боргових зобов'язань та інші ознаки матеріального становища правопорушника.

Швейцарія. Грошовий штраф призначається вирокі відповідно до денної ставки, яка обраховується розміром заробітку правопорушника за один день. При цьому кількість денних ставок визначається у відповідності до тяжкості вчиненого правопорушення, а розмір самої ставки – у відповідності з особистими та фінансовими можливостями правопорушника.

І нарешті найцікавіша система штрафів у Швеції, де існує одразу три види штрафів.

Перший – денний штраф. Він є найбільш застосовуваним у країні. Його розмір залежить від суми, які правопорушник може заробити за один день. Для визначення щоденного штрафу виводяться дві цифри – перша залежить від тяжкості правопорушення, друга – фінансовими можливостями обвинуваченого. Наприклад, вирокі визначено штраф у розмірі 50 щоденних штрафів (перша цифра) у розмірі

100 шведських крон (друга цифра в залежності від доходів правопорушника, щоб він зміг сплатити) – і того – 5000 крон – загальна сума штрафу, яку порушник має сплатити протягом певного часу.

Другим є стандартний штраф – це штраф, який в залежності від тяжкості злочину повинен встановлюватись після проведення спеціального розрахунку. Основою такого розрахунку є мінімальний штраф, який складає фіксована сума у сто крон.

Третім типом є грошовий штраф – фіксована сума у розмірі від 200 до 4000 крон.

Якщо певна форма штрафу за злочин не передбачена, штраф накладається у вигляді щоденного штрафу або, якщо злочин спричиняє собою шкоду, яка за розміром підпадає під розміри грошового штрафу, тобто стягнення від тридцяти щоденних штрафів, то покарання призначається у вигляді грошових штрафів.

Таким чином, як бачимо, підхід країн другого типу є більш орієнтованим на особу правопорушника і повною мірою відповідає саме принципу індивідуалізації покарання.

До того ж, вітчизняне чинне законодавство детально не регламентує «з урахуванням майнового стану особи».

Ще одна особливість, на якій необхідно наголосити: випадки, коли сума призначеного кримінального покарання у вигляді штрафу не відповідає дійсно завданій шкоді в обох напрямках: або занадто велика або занадто мала сума.

Відповідно, вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3 тис. нмдг, розмір штрафу, що призначає суд, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок учинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті Особливої частини .

Як приклад, можна навести таку справу: вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 31 травня 2012 р., особі за злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 340 тис. грн. з позбавленням

права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, строком на два роки, без конфіскації майна; за ч. 1 ст. 366 КК - покарання у виді обмеження волі строком на три роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, строком на три роки. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно визначено покарання у виді обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, строком на три роки, без конфіскації майна. На підставі ст. 75 КК звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком на два роки та покладено обов'язки, передбачені пунктами 3, 4 ч. 1 ст. 76 КК.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 грудня 2012 р. вирок Придніпровського районного суду, м. Черкаси від 31 травня 2012 р. щодо засудженого за ч. 3 ст. 212, ч. 1 ст. 366 КК скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що суд першої інстанції, обравши покарання за ч. 3 ст. 212 КК, належним чином не врахував вимоги ч. 2 ст. 53 КК та призначив покарання у виді штрафу в розмірі 340 тис. грн., тоді як розмір майнової шкоди, завданої вказаним злочинцем, становить 3 млн 173 тис. 582 грн.

Апеляційний суд Черкаської обл. в узагальненні навів інший приклад, коли штраф призначається з дотриманням вимог ч. 2 ст. 53 КК, але виникає сумнів, що засуджений може його сплатити.

Для попередження виникнення ситуацій, зазначених вище, пропонуємо: спираючись на досвід Швеції, - у законодавстві відмежувати злочини, за які передбачені фіксовані суми штрафів, злочини, штрафи за які будуть призначатись після проведення спеціального розрахунку за формулою, яка буде містити в собі, зокрема, майновий стан правопорушника, його витрати, доходи, ступінь шкоди у грошовому еквіваленті, яку було завдано ним при вчиненні злочину і тому подібне.

Отже, ідея зовсім проста: призначити штрафи у відсотковому розмірі до доходів конкретного правопорушника. Адже кожна людина певним чином реєструє свої доходи та сплачує податок.

Щодо переваг, то, по-перше, це буде більш ідивідуалізованим покаранням, яке застосовується до конкретного правопорушника.

По-друге, збільшить надходження до державного бюджету.

По-третє, буде більш дієвим засобом превенції при вчиненні аналогічних порушень у майбутньому, адже у перерахунку в залежності від заробітної плати та рівня доходів сума буде значно більша від теперішньої.

Але є і певні мінуси: доведеться більш посилити контроль за доходами громадян, контроль над податковими деклараціями, деклараціями державних службовців, посилена праця в напрямку боротьби із безробіттям.

Суми повинні бути співмірними для кожної людини, а не відноситись до уніфікованої форми «одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян», адже доходи у всіх людей різні.

Усі ці нововведення та пропозиції, на нашу думку, сприяють розвитку, узагальненню та покращенню нашої вітчизняної системи законодавства.

Література

1. Осадчук К., Визначення одиниці виміру штрафу. *Підприємництво, господарство і право*. Кримінальне право. 2017. № 9/2017.

2. Євдокімова О., Щодо визначення базової одиниці обчислення розміру штрафу у кримінальному кодексі України. *Підприємництво, господарство і право*. Кримінальне право. 2020. № 7/2020.

3. Brottsbalk (1962:700) Departement/myndighet: Justitiedepartementet L5 t.o.m. SFS 2021:1015 – веб-сайт. URL: Кримінальний кодекс Швеції https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700

4. Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Juli

2020) - веб-сайт. URL:https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/20200701/de/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-54-757_781_799-20200701-de-pdf-a.pdf

5. Code pénal 01.11.2021 веб-сайт. URL:<https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/>

6. Código Penal <https://www.conceptosjuridicos.com/codigo-penal/>

7. В. О. Попрас. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України: монографія / ; Нац. Юрид. Акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2009. – 221, с.

8. В. Я. Тацій. Додаткові покарання // Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В. Я. Тацій – 2017. С. 173.

Artomov Kostiantyn Yurievich

graduate student of the 1st year of the department

administrative and criminal law

Oles Honchar Dnipro National University

Email: costiliya333@gmail.com

INDIVIDUALIZATION IN PENALTIES IN CRIMINAL LEGISLATION: DOMESTIC PRACTICE AND FOREIGN CERTIFICATE

The article considers the peculiarities of the application of criminal punishment in the form of a fine on the example of the following foreign countries: Italy, Great Britain, France, Spain, Switzerland and Sweden. The analysis and comparison of the purpose and calculation of the fine when applying it as a type of criminal punishment in these foreign countries and in Ukraine is carried out. As a result of the equation, the thesis was formed that in Ukraine the procedure for imposing a criminal penalty in the form of a fine is less individualized, because when imposing this type of punishment applies the attitude: «act (illegal, guilty, criminal act - the amount of the fine», that is, in practice the amount of the fine is chosen based on the peculiarities of the act committed by the offender and the established by sanctions articles of criminal law, the amount of penalties, tied to the amount

of tax-free income. This provision, in our opinion, to some extent limits the application of the principle of individualization in the imposition of criminal punishment in the form of a fine to a particular offender who committed the crime, and does not fully implement and implement the main purpose of criminal punishment - correction of a specific offender who has committed an illegal act, and to prevent the commission of similar offenses in the future, as the size of fines provided by current criminal law, when applied to offenders are different: for some people the fine will be significant will affect his material wealth or the offender is deprived of the opportunity to pay such a fine, or vice versa, the amount of the fine will be too small for the offender and the application of this type of punishment will be ineffective and punishment and re-education of the offender will not happen. All these circumstances are

largely related to the linking of the size of fines to a unified unit - the tax-free income of citizens. On the other hand, in foreign countries, the principles of application of criminal punishment in the form of fines, which are analyzed in this article, can be seen in a sharp difference from domestic practice - the lack of strict binding to fixed amounts of fines. The choice of size is based on the income of a particular person - the offender, or using a mixed type: a certain amount fixed by law plus the corresponding percentage of income of the offender. Thus, this article concludes that it is necessary to introduce and regulate a more extensive system of fines in criminal law.

Key words: fines in criminal punishment, individualization of criminal punishment, tax-free minimum incomes.

Key words: fines in criminal punishment, individualization of criminal punishment, tax-free minimum incomes.